

Observaties oorlog Oekraïne – week 13

Situatie in Oekraïne en Rusland

- > De oorlog in Oekraïne duurt nu vijf weken en heeft intussen tot grote verwoestingen geleid. In verschillende steden zijn tal van flatgebouwen, scholen en ziekenhuizen zwaar beschadigd, ook industriegebieden en cultureel erfgoed bleven niet gespaard. In de havenstad Marioepol is de situatie ronduit schrijnend. Daarnaast zijn onder andere Charkov (de tweede stad van het land) en Iprin (een voorstad van Kiev) kapotgeschoten.
- > Hoewel de vredesbesprekingen op 29 maart in Istanbul een lichtpuntje vormden, heerst er scepsis over de toezeggingen die zijn gedaan. Terwijl Rusland had beloofd de militaire activiteiten bij Kiev en het noordelijk gelegen Tsjernihiv te verminderen, bleven beschietingen en bombardementen doorgaan.
- > Volgens de UNHCR zijn naar schatting 13 miljoen mensen gestrand in getroffen gebieden of niet in staat om te vertrekken door hoge veiligheidsrisico's, vernielde bruggen en wegen, en een gebrek aan middelen of informatie over waar zij een veilig onderdak kunnen vinden.
- > Sinds het begin van de oorlog is één op de twee Oekraïense kinderen ontheemd geraakt, aldus Unicef.
- > Veel blijft nog onduidelijk. Zowel over aantallen slachtoffers als over de militaire intenties van Rusland en de moraal onder Russische militairen waarover af en toe berichten verschijnen.
- > Vanwege de oorlog hebben een groot aantal Westerse ondernemingen hun activiteiten in Rusland stilgelegd. Economen verwachten dat Rusland in een diepe recessie zal belanden.
- > In Rusland is vrije pers eigenlijk niet meer mogelijk vanwege een verbod op het verspreiden van 'nepnieuws'. Westerse media zijn uit Rusland verdwenen.

Vluchtelingenstroom

- > De UNHCR verwachtte aanvankelijk dat in totaal 4 miljoen mensen uit Oekraïne zouden vluchten. Dat aantal is inmiddels bereikt nu ruim 4 miljoen Oekraïners hun land zijn ontvlucht. Daarnaast zijn 6,5 miljoen Oekraïners (binnenlands) ontheemd geraakt.
- > Vluchtelingen verspreiden zich over Europa. Ze trekken vooral naar Polen (2,4 miljoen), Roemenië (617.000), Moldavië (389.000), Hongarije (369.000), Slowakije (284.000) en – deels vandaaruit – naar West-Europese landen.¹ Ook verlaten mensen Oekraïne via Rusland.
- > In Duitsland zijn nu meer dan 280.000 vluchtelingen geregistreerd (zie ook speciale bijlage!).
- > De vluchtelingenstroom bestaat grotendeels uit vrouwen en kinderen, maar ook uit ouderen en zogenoemde derdelanders die voor hun werk of studie in Oekraïne verbleven.
- > Veel kinderen reizen zonder begeleiding c.q. zijn gescheiden van hun ouders of familieleden, waardoor zij kwetsbaar zijn voor uitbuiting en mensenhandel.
- > In de vluchtelingenstroom mengen zich ook vluchtelingen uit andere landen en op termijn zijn onder de vluchtelingen ook jonge mannen te verwachten die de strijd in Oekraïne zijn ontvlucht of uit het Russische leger gedeserteerd zijn.
- > Op verschillende treinstations in Nederland zijn vrijwilligers van het Rode Kruis, het Leger des Heils en Vluchtelingenwerk aanwezig om Oekraïners op te vangen.
- > In Nederland zijn op dit moment 30.000 (nood)opvangplekken beschikbaar, waar nu 20.000 Oekraïense vluchtelingen worden opgevangen. Het werkelijke aantal dat in Nederland verblijft zal ongetwijfeld groter zijn, omdat velen (tijdelijk) onderdak hebben gevonden bij familie, vrienden of particuliere gastgezinnen.

¹ Bron: UNHCR, geraadpleegd op 31 maart 2022

- > Van de Oekraïense vluchtelingen die in Nederland verblijven hebben ruim 11.000 zich laten registreren in de gemeentelijke basisadministratie (BPR), waarmee ze recht hebben op onderwijs, leefgeld etc.
- > Oekraïense vluchtelingen worden tot nu toe veelal in tijdelijke opvanglocaties ondergebracht, zoals in hotels of sporthallen. Door veiligheidsregio's en gemeenten wordt naarstig gezocht naar plaatsen waar ze minimaal een half jaar zouden kunnen verblijven.
- > Om gemeenten aan te sporen om opvangplekken te organiseren, is vanaf 1 april een noodwet van kracht die gemeenten verplicht om Oekraïense vluchtelingen op te vangen.
- > Behalve opvangplekken voor Oekraïense vluchtelingen zijn met spoed ook opvangplekken nodig voor vluchtelingen uit andere landen (de locatie in Ter Apel is overvol), en voor statushouders. Minister De Jonge voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening heeft aangekondigd dat 15.000 opvangplekken gereed zullen worden gemaakt in panden van het Rijksvastgoedbedrijf.
- > Op Oekraïense vluchtelingen is een Europese beschermingsregeling van toepassing op basis waarvan zij in ieder geval voor één jaar in de Europese Unie mogen verblijven, zonder asiel te hoeven aanvragen. Ook mogen zij werken en hebben ze recht op onderwijs, onderkomen, sociale bijstand, financiële ondersteuning en medische zorg.
 - Vanaf 1 april mogen Oekraïense vluchtelingen in Nederland werken zonder dat daarvoor nog een tewerkstellingsvergunning nodig is. Om misstanden te voorkomen moet een werkgever wel melden dat hij vluchtelingen uit Oekraïne in dienst neemt.
 - Het kabinet verwacht dat uit Oekraïne in totaal 15.000 tot 25.000 leerplichtige kinderen naar Nederland zullen komen, wat van onderwijsinstellingen een grote inspanning zal vragen om voldoende leerkrachten aan te trekken.
 - Voor een goede communicatie met vluchtelingen die zorg nodig hebben, zijn op korte termijn meer Oekraïense tolken nodig. Omdat hier een tekort aan bestaat, zoekt het ministerie van VWS samen met zorgverleners naar alternatieven. Voor de inzet van tolken in huisartsenpraktijken maakt het kabinet 1,6 miljoen euro vrij.
- > Oekraïense vluchtelingen kunnen op vertoon van paspoort of identiteitsbewijs gratis reizen met tram, bus en metro. Voor reizen per trein geldt daarnaast een Duits, Belgisch, Frans of Oostenrijks vervoerbewijs dat niet ouder is dan 24 uur.

Economische consequenties

- > De meest voelbare economische gevolgen van de oorlog in Oekraïne zijn de stijgende energieprijzen. De accijns op benzine en diesel is daarom per 1 april verlaagd en als compensatie voor de hogere energierekening komen minima in aanmerking voor een eenmalige energietoeslag van 800 euro. In de Tweede Kamer is ervoor gepleit om te kijken of meer mensen met een laag inkomen hiervoor in aanmerking zouden kunnen komen.
- > Na signalen dat het Rijk niet voldoende geld aan gemeenten ter beschikking zou stellen voor de uitkering van de energietoeslag, deed minister Schouten voor Armoedebeleid de toezegging dat gemeenten hiervoor genoeg geld zullen krijgen.
- > Door de oorlog zal dit voorjaar in Oekraïne mogelijk de helft minder land worden ingezaaid, wat gevolgen heeft voor de voedselprijzen. De gevolgen zijn vooral groot voor het Wereldvoedselprogramma van de VN voor arme landen.
- > De stemming onder consumenten in Nederland is sinds de Russische inval in Oekraïne flink verslechterd. Consumenten zijn somberder over de economie, hun eigen financiële situatie en vinden het een minder gunstige tijd om grote aankopen te doen.
- > De Nederlandse Bank (DNB) verwacht dat de economische groei zal vertragen als gevolg van de hoge inflatie, de lagere wereldhandelsgroei en de toegenomen onzekerheid.

Cyber en nucleair

- > In *Het Parool* wordt de Oekraïense oorlog omschreven als een 'buitenkansje' voor landen als Noord-Korea, Iran en China om nieuwe cyberwapens te testen. De online-oorlog wordt al beïnvloed door (internationale) hackerscollectieven.
- > Een cyberaanval in Oekraïne heeft deze week een grote provider platgelegd waardoor er een internetstoring was. Het was een van de zwaarste cyberaanvallen sinds het begin van de oorlog en in Oekraïne voor veel mensen gevolgen had.
- > Tot nu toe zijn er volgens de NCSC geen concrete aanwijzingen dat cyberaanvallen in relatie tot de oorlog gevolgen hebben voor Nederland. Wel wordt van bedrijven en de overheid alertheid gevraagd.
- > Het internationaal atoomagentschap (IAEA) maakt zich grote zorgen over de veiligheid van Oekraïense kerncentrales en andere faciliteiten met radioactief materiaal en zegt concrete en gedetailleerde plannen te hebben opgesteld om de veiligheid van de kerncentrales in Oekraïne te waarborgen. IAEA-baas Grossi was deze week in Oekraïne voor besprekingen.
- > De VS heeft gewaarschuwd dat Rusland mogelijk biologische of chemische wapens wil inzetten, terwijl Rusland aangeeft dat juist Oekraïne dit wil doen.
- > Over het gebruik van kernwapens heeft Rusland aangegeven dit alleen te doen als het bestaan van Rusland wordt bedreigd.

Maatschappelijke consequenties

- > Onder de Nederlandse bevolking is nog steeds veel solidariteit met Oekraïners. Uit een peiling van I&O Research blijkt dat ten opzichte van de vorige peiling (15 maart) een even groot aantal Nederlanders het positief vindt dat er vluchtelingen uit Oekraïne in Nederland worden opgevangen (82%). Ook staat een nagenoeg zelfde percentage Nederlanders positief tegenover opvang in hun eigen gemeente (81%) (peiling I&O Research, 28 maart).
- > Tot nu toe hebben 30.000 Nederlandse gezinnen zich bij Takecarebnb aangemeld voor de opvang van Oekraïense vluchtelingen; daar komen per dag zo'n 200 tot 250 aanmeldingen bij. Takecarebnb heeft van dit aantal inmiddels 6.000 gastgezinnen geschikt bevonden, maar heeft nog niemand geplaatst.
 - In verschillende gevallen waarin particulieren zelf tot opvang van vluchtelingen waren overgegaan bleek dat de opvang na een aantal dagen niet langer houdbaar was.
 - Takecarebnb voorziet, samen met Vluchtelingenwerk Nederland, het Leger des Hels en het Rode Kruis, de gescreende gastgezinnen mede daarom van informatie over verzekeringen, onderwijs en andere praktische zaken.
- > Het Rode Kruis heeft in Amsterdam en Utrecht 'Humanitarian Service Points' ingericht, waar Oekraïners die net in Nederland zijn gearriveerd eten en een medische check kunnen krijgen.
- > Vluchtelingenwerk heeft de website www.refugeehelp.com gelanceerd waar vluchtelingen en anderen allerlei praktische informatie kunnen vinden.
- > In meerdere gemeenten zijn inwoners gevraagd om tweedehands bedden te schenken aan opvanglocaties. IKEA doneerde reeds 1.400 bedden voor de opvang van Oekraïners.
- > Naar aanleiding van een oproep van dierenhulporganisaties hebben 4.000 pleeggezinnen zich aangemeld die zich tijdelijk willen ontfemen over de huisdieren die door Oekraïense vluchtelingen zijn meegenomen naar Nederland, maar die om hygiënische redenen niet (langdurig) mogen verblijven in opvanglocaties.
- > Op sociale media wordt wel kritiek geuit over de vergaande inspanningen om Oekraïense vluchtelingen op te vangen. Bijvoorbeeld naar aanleiding van berichtgeving dat overwogen wordt om voor Oekraïense vluchtelingen speciale 'dorpen' te bouwen, wat niet in verhouding zou staan met het woningtekort dat door velen ervaren wordt.

- > Ook is er op sociale media en door TK-lid Baudet kritiek geuit op het feit dat president Zelensky werd uitgenodigd voor een toespraak aan de Tweede Kamer, terwijl er videobeelden waren verschenen van Oekraïense soldaten die gevangengenomen Russen mishandelen, hetgeen een oorlogsmisdaad is.
- > Waar groot leed is, zijn niet alleen welwillende burgers, maar zijn er ook mensen met criminele intenties die kansen zien om geld te verdienen aan het regelen van onderdak, het werven van kwetsbare personen voor criminele activiteiten of door misleiding van welwillenden.

Bestuurlijk advies

- > De huisvesting van Oekraïense vluchtelingen kan niet los worden gezien van de huisvesting van statushouders die al langere tijd in Nederland zijn. Er is sprake van een fors verdringingseffect dat ook zichtbaar is bij andere facetten als zorg, ondersteuning e.d.
- > De opvang van vluchtelingen is een proces dat waarschijnlijk lang zal gaan duren. Het is belangrijk dat het aantal verplaatsingen van vluchtelingen zo beperkt mogelijk blijft, zo weten we uit ervaringen met eerdere vluchtelingencrises.
- > Bij de opvang van Oekraïense vluchtelingen dient speciale aandacht uit te gaan naar alleenstaande kinderen/minderjarigen die doorgaans een groot risico lopen slachtoffer te worden van uitbuiting en mensenhandel.
- > Het is belangrijk dat voor de vluchtelingen de normale routines (en met name onderwijs) zo snel mogelijk worden georganiseerd omdat dit bijdraagt aan de verwerking van oorlogstrauma's en het psychisch herstel.
- > Solidariteit is eindig. Daarom zullen alle betrokkenen (Rijk, gemeenten, hulporganisaties) zich moeten voorbereiden op (incidentele en structurele) ontwikkelingen die de solidariteit kunnen bedreigen. Daarbij valt te denken aan:
 - overlast van Oekraïners
 - verslavingsproblematiek, zedenincidenten, criminaliteit
 - spanningen in opvangcentra of bij particuliere opvanglocaties
 - misbruik c.q. fraude van regelingen en subsidies
 - verdringingseffect van onze 'eigen' inwoners
 - politiek benutten van de situatie en verspreiden van desinformatie
- > Voorbereidingen op deze omslag vragen om vroegtijdig communiceren, maar zeker ook om concrete maatregelen: grote alertheid en snel acteren op signalen door hulporganisaties en gemeenten; snel en adequaat handelen van politie en OM.
- > De komende tijd dient door monitoring (*rapid need assessment*) meer inzicht te worden verkregen in hoe betrokken partijen (vluchtelingen, particulieren die vluchtelingen opvangen, hulpverleners en de bredere samenleving) de situatie beoordelen en welke knelpunten de verschillende actoren ervaren.

Lectoraat Crisisbeheersing,

Vina Wijkhuijs, Jana Domrose, Menno van Duin, Emily Berger, Marte Luesink, Marije Bakker

Bijlage: Vluchtelingenstroom in Duitsland – week 13

Actuele situatie

- > De afgelopen weken reisden dagelijks tienduizenden Oekraïense vluchtelingen via directe treinverbindingen van Polen naar Duitsland.
- > In Duitsland zijn inmiddels meer dan 280.000 Oekraïense vluchtelingen geregistreerd, maar omdat er voor Oekraïners geen registratieplicht geldt, zal het werkelijke aantal hoger zijn.
- > Veel Oekraïners zoeken onderdak bij familie of vrienden. Duitsland telt zo'n 331.000 mensen met een Oekraïense migratieachtergrond waarvan de meeste wonen in de oostelijke deelstaten Berlijn, Brandenburg en Saksen.
- > De verwachting is dat de komende periode in totaal één tot 4 miljoen vluchtelingen naar Duitsland zullen komen. Voor de Oekraïense-oorlog leefden er in Duitsland al circa 1,4 miljoen vluchtelingen, waarvan meer dan de helft (ca 800.000) Syrische statushouders zijn. De grootste toestroom vond plaats in 2015 en 2016 als gevolg van de burgeroorlog in Syrië.

Verdeling vluchtelingenstroom

- > De opvanglocaties in Berlijn zijn inmiddels overvol. Vluchtelingen die in Berlijn aankomen mogen daar maximaal één tot twee nachten blijven en moeten vervolgens doorreizen naar andere steden.
- > Er is op dit moment nog geen overzicht beschikbaar van de verdeling van de Oekraïense vluchtelingen over de deelstaten. Op 11 maart werd besloten dat vluchtelingen met het verdeelsysteem "Königsteiner Schlüssel" over de zestien deelstaten zullen worden verspreid. In de praktijk wordt de verdeling echter bemoeilijkt door het recht van vluchtelingen om zelf hun verblijfplaats te kiezen. De meeste Oekraïners geven de voorkeur aan grote steden als Hamburg, München en Hannover. Ook deze gemeenten zitten inmiddels tegen hun capaciteitslimiet aan.
- > De 'Deutsche Städte- und Gemeindebund' (vergelijkbaar met de Nederlandse VNG) gaat ervan uit dat kosten voor de opvang en integratie van de vluchtelingen circa 1.000,- euro per persoon per maand zullen zijn. De vereniging heeft aan de deelstaten en de bondsrepubliek een dringende oproep gedaan om deze torenhoge financiële lasten voor gemeenten te dragen.
- > Enkele deelstaat-ministers pleitten voor de opvang van vluchtelingen in landelijke gebieden. Sommigen opperden het idee om vluchtelingendorpen te bouwen in het oosten van het land.
- > Außenministerin (minister van buitenlandse zaken) Baerbock heeft aangegeven zich te willen inzetten voor een systeem voor de verdeling van vluchtelingen binnen de EU.

Registratie van vluchtelingen

- > Oekraïense vluchtelingen mogen in eerste instantie zonder visum 180 dagen in Duitsland verblijven. Registratie is pas noodzakelijk wanneer ze gebruik willen maken van staatshulp (bijv. voor opvang, werk, onderwijs, uitkeringen of medische hulp).
- > De registratieprocedure om van staatshulp gebruik te maken verloopt stroef. Het bestaande registratiesysteem is niet geschikt voor het verwerken van grote aantallen aanvragen in korte tijd. Daardoor ontstaan lange wachttijden.
- > Tussen politieke partijen is er discussie over veiligheidsvraagstukken die het gevolg kunnen zijn van een gebrek aan registratie.
 - De CDU bekritiseert dat er door een gebrek aan registratie nauwelijks zicht is op de verdeling en het verblijf van vluchtelingen. Bij aankomst in Beieren (waar de CDU/CSU de regerende partij is) worden vluchtelingen – anders dan in andere deelstaten – standaard door de politie geregistreerd, waarbij tegelijk wordt nagegaan of de vluchteling vermeld staat in internationale opsporingsdatabases. De Beierse minister van binnenlandse zaken

heeft andere deelstaten opgeroepen dit voorbeeld te volgen, zodat mogelijke criminelen (waaronder mensenhandelaars en -smokkelaars) kunnen worden geïdentificeerd.

- Bundesinnenministerin (federale minister van binnenlandse zaken) Faeser (SPD) sprak zich juist uit tegen de standaard registratie van alle Oekraïense vluchtelingen, omdat de eerste opvang en hulpverlening hierdoor behoorlijk zouden worden vertraagd.
- Volgens de nationale politie is 95% van mensen die aan de grens gecontroleerd worden daadwerkelijk Oekraïens en is er vooralsnog geen aanleiding om te vermoeden dat mensen vanuit bijvoorbeeld Belarus naar Europa worden gestuurd of dat zich terroristen onder de vluchtelingen hebben gemengd.

Gezondheidszorg

- > Bundesgesundheitsminister (minister van gezondheid van de bondsrepubliek) Lauterbach heeft zijn zorgen uitgesproken over de vaccinatiestatus van de vluchtelingen. Veel Oekraïners zijn bijvoorbeeld niet gevaccineerd tegen corona en mazelen.

Burgerinitiatieven

- > Op trein- en busstations van grote steden zorgen vrijwilligers nog altijd onvermoeibaar voor de eerste opvang van vluchtelingen.
- > Zo'n 650 extra politieagenten patrouilleren op de treinstations om uit de menigte eventuele mensenhandelaren staande te kunnen houden.
- > Net als in Nederland bieden veel Duitsers aan vluchtelingen in huis te nemen. De minister van sociale zaken van de deelstaat Saksen roept gastgezinnen op om Oekraïense kinderen te aan te melden bij de jeugdbescherming (Jugendamt).

Sentimenten

- > Bij de meeste Duitsers is nog steeds sprake van grote solidariteit met Oekraïners. Toch spreken burgers hun zorgen uit over de gevolgen van de opvang van (mogelijk) miljoenen vluchtelingen voor wat betreft woonruimte en arbeidsplaatsen in Duitsland. Enkelen vrezen dat zij, door een verhoging van de inkomensbelasting, financieel zullen opdraaien voor o.a. de zorgverzekering van Oekraïners.
- > Burgers hebben kritiek geuit op de uitspraak van minister Faeser dat er vooralsnog geen registratieplicht komt voor Oekraïense vluchtelingen. Sommigen maken zich zorgen over hun eigen veiligheid.
- > Uit met name rechtse hoek wordt ervoor 'gewaarschuwd' dat sommige Oekraïners misbruik maken van de hulpbereidheid van Europa. De waarschuwingen worden 'onderbouwd' met foto's van grote, dure auto's met Oekraïense kentekenplaten.
- > Een in Bremen gevestigde hulporganisatie voor Oekraïense vluchtelingen heeft een verdachte poederbrief ontvangen met daarop de letter 'Z', een symbool dat volgens sommige deelstaten (Nedersaksen, Beieren en Berlijn) bij Duitse wet verboden is, omdat het een steunbetuiging is aan de Russische aanvalsoorlog op Oekraïne.

Disclaimer:

Deze bijlage is grotendeels gebaseerd op mediaberichten van de Duitse publieke omroep (ARD/tagesschau.de) en regionale kranten. Voor een beeld van actuele sentimenten zijn tevens sociale media berichten (m.n. Twitter) bekeken. Ook al is er grote zorg besteed aan de betrouwbaarheid en actualiteit van de informatie, er kan niet gegarandeerd worden dat het relaas geen feitelijke onjuistheden bevat (bijv. door foutieve weergave van ontwikkelingen en cijfers in de geraadpleegde mediaberichten).